

Život pod svodom korporacijskih predatora

Prepoznata je opasnost "destruktivne tolerancije" (Baudelaire), "dobrohotne neutralnosti" prema umjetnosti: tržište, koje (premda s često prilično naglim fluktuacijama) podjednako apsorbira umjetnost, anti-umjetnost i neumjetnost, kao i sve moguće suprotstavljene stilove, škole i oblike, pruža "spokojno spremište, prijateljski bezdan" (Edgar Wind, Art and Anarchy) koji guta radikalni utjecaj umjetnosti, njezin prosvjed protiv konvencionalne stvarnosti.

Herbert Marcuse, *Represivna tolerancija*

S pokrićem zahvalne saradnje Wendersa i Cave-a na oba filma *Der Himmel über Berlin* iz 1987. i pet godina kasnije nastalom nastavku *In weiter Ferne, so nah!* dopustimo da nas na plovidbu tim poetičnim kadrovima ponese iz dubine izvirući melanholični glas jedne druge Cave-ove pjesme, *Into My Arms*, jer upravo ti stihovi, dok plutamo crno-bijelom atmosferom tog svijeta, pružaju zagonetni smisao brehtovskog obećanja kako u proturječnostima žive naše nade:

*I don't believe in an interventionist God
But I know, darling, that you do...*

*And I don't believe in the existence of angels
But looking at you I wonder if that's true...*

*But I believe in love
And I know that you do too*

*And I believe in some kind of path
That we can walk down, me and you
So keep your candles burning
Make her journey bright and pure
That she'll keep returning
Always and evermore*

Nesumnjivo, tako lakše ukoračujemo u ekspresivnu metaforičnost umjetnosti i jednostavnije pratimo neobično bolnu privilegiranost Wendersovih anđela koji oslušuju po berlinskim ulicama i tramvajima, enterijerima i eksterijerima, tuge, brige, strepnje, čežnje, misli i osjećanja, očekivanja i razočaranja njegovih građana. Zapravo postepeno kao publika uranjamo u njihovu egzistencijalnu izgubljenost, slomljenost, očaj i sami preuzimamo tu ponuđenu bolnu neobičnu anđeosku povlaštenost. Isto onako kako su se, ne slučajno, pjesmom *Stay* članovi *U2* ukrcali na to putovanje.

Međutim, hipnotički zarazna, nerijetko onirično sugestivna, stilsko-značenjska prednost slika nad riječima može se sačuvati, pa i zadržati, jedino ako se 'smrtno ozbiljno' shvati i uvijek ima na umu opomena koju je poodavna najavio Benjamin. Govori o tome kamo se može dospjeti, do kakvog bezdana. Posebno kad smo slikama opčinjeni i kad smo njima posredovano revnosno izručivani tragici, šokovima i traumama tamnih naličja svijeta, a pri tom oguglali, pa lišeni ili 'katarzično' odriješeni temeljne etičnosti: onda neprimjetno dozrijevamo i postajemo u stanju najveće užase promatrati i doživljavati kao prvorazredno estetsko iskustvo.

Ostvariti takvu anđeosku prisnost sa svojim protagonistima san je svakog dokumentariste. Ta žučna anđeoska neposrednost prenosi se na kameru, potom se i sama publika saučesnički s predstavljenim sudbinama preobraćuje u uloge nijemih anđela. Rijetkima to polazi za rukom. Evo putokazno nekoliko vrhunskih ostvarenja gdje je to izvedeno besprijekorno: *The Whores' Glory* austrijskog reditelja, scenariste i snimatelja Michaela Glawoggera iz 2011. - kinematografsko triptih svjedočanstvo o prostituciji u Tajlandu, Bagladešu i Meksiku; *The Act of Killing* iz 2012. rediteljskog para Joshue Oppenheimera i Christine Cynn, kao i Oppenheimerovom potresnom nastavku priče, dvije godine poslije nastalom djelu *Look of Silence*, o pokolju više od milion ljudi, tobožnjih komunista, nepoželjnih etničkih Kineza i markiranih intelektualaca, 1965/66, u Suhartovoj silom stvorenoj Indoneziji; *The Burning Field – Agboghloshie* dokumentarističkog para antropologa Justina Weinricha i Anite Afonu o 'pustoj zemlji', najvećem svjetskom odlagalištu elektroničkog otpada u glavnom gradu Gane – Akri.

Iako ova tri izdvojena, srećom iz niza fenomenalnih, tematski, stilski i konceptualno različita djela u svakoj sekvenci opravdavajući visoko postavljene etičko-estetske imperativne iznova, kao malo gdje drugo, potvrđuju nezaboravnu i duboko lucidnu Benjaminovu dijagnozu kako *nema dokumenta kulture koji ne bi istovremeno bio dokument barbarizma*. Isto to također uspijeva i rediteljsko-scenarističkom paru Nanni Frank Møller i Zlatku Pranjiću s njihovim sedmogodišnjim projektom *Nebo iznad Zenice* dok prate, dišu i bdiju nad svojim protagonistima, građanima zagađenjem najpogođenijeg dijela grada i 'blagonaklono uhode' susrete tokom mukotrpane i dugogodišnje borbe eko-aktivista s moćnom korporacijom Arcelor Mittal, ali i klijentelistički ideologiziranim i gramzivim institucijama i njihovim čelnicima na svim razinama koji bestidno interese predatorskog kapitalizma bez trunke grizodušja pretpostavljaju zdravlju građana.

No zaputimo se redom da bismo dokučili kako su 'naši' autor i autorica „ponižene i uvrijeđene“, bez štetne balastne „patetike bijede“, pod zeničkim nebom, zbijeno u devedeset minuta, pridobili i s dobrodošlicom kameri ukoračili u intimu teških sudbina. Da bi i nas, publiku, saosjećajno ali i gnjevno rebelistički, uvukli u taj

žalosnom višedecenijskom politikom manipulativno bipolarizirani crno-bijeli svijet, svijet koji, na 'naše' oči, prijete da svakog časa potone u sivu otrov/a/nu predaju napuštenosti, izgubljenosti, bespomoćnosti, letargičnosti i depresiji. Da vidimo, prihvatimo i nosimo to breme s onim najranjivijim, teret izazvan bezobzirnim zagađenjem životne sredine koja svakodnevno prouzročuje teška oboljenja i nagrađuje zaludnim 'obijanjem' pragova svih odgovornih da se to nedopustivo stanje prekine, jedanput za svagda.

Neka svrsi posluži prisjećanje na tragične žitelje japanskog zaljeva Minimate gdje je hemijska korporacija Chisso 1949. otvorila fabriku PVC-a ispuštajući u more nedozvoljene količine živinih spojeva i trujući ribu kojom se lokalno stanovništvo uglavnom hranilo i prehranjivalo. I tamo su vlasnici tvornice, uz svesrdnu asistenciju državne birokracije, uporno negirali i odbacivali krivicu, zataškavali i minimizirali odgovornost za jezive posljedice, brojne tjelesno-mentalne, neurološke malformacije, cerebralnu paralizu, sljepoću i gluhoću, teške poremećaje govora, trovanje fetusa. Deset hiljada ljudi i njihovih obitelji, po desetogodišnjem zakašnjenju države da prizna krivicu, dobilo je novčanu odštetu, a trovanje živom u svijetu 'nakumljeno' je kao Minimate sindrom, more proglašeno čistim tek 1997. godine. A javnost je usijano alarmirana tek kad je ratni foto-reporter, svjetski poznati *Life*-ov fotograf, tvorac foto-eseja, osobenjak na kraju karijere, William Eugene Smith, 1971. na poticaj japanske prevoditeljice Aileen Mioko Smith (po čijoj knjizi je i snimljena drama o Minimate 2020. u režiji Andrew-a Levitasa), pristao da fotografijama prenese svijetu ekološku katastrofu i tragediju stanovnika Minimate. Smith, u dugometražnom ostvarenju izvrsno ga veristički tumači Johny Depp, pošto je prethodno odbio korporacijsko podmićivanje, pretrpio palež negativa, riskirao i život, bio pretučen na smrt, negdje na sredini filma žrtve Minimate ponizno moli da ga puste u intimu svojih domova i ukažu mu bezuvjetno povjerenje da fotografijama 'šokira', otrijezni i razbudi apatični svijet, flegmatičnu svjetsku javnost. Iz tog prijateljskog odnosa proizaći će serijal slika među kojima je presudna ona pod nazivom *Tomoko i njena majka u kadi*.

Iz privatnog i otvorenog razgovora sa Zlatkom Pranjićem to nasušno toplo i iskreno strujanje povjerenja za svakog boravka tokom sedmogodišnjeg istraživanja i snimanja filma suptilno je zavrijedila i omogućila njegova partnerica Nanna Frank Møller. Time je uveliko olakšano da se izbjegne nerijetka prateća sjena i zamka u koju umiju upasti dokumentarci, da u prisustvu kamere protagonisti filma ne podlegnu neugodnoj napasti da budu sami svoji naturščici, odnosno igraju sami sebe. Møllerovoj se duguje i tome uveliko, između ostalog, posvećena vjerodostojna fotografija i montaža u ritmičnim smjenama portretiranih lica žena i muškaraca, prostodušnih, a ipak nepomirljivih žrtava zagađenja, njihovih ispovijedi punih zebnje s gotovo nadrealnim kadrovima željezare, uhvaćenim iz zraka, bez ljudi, da bi se kamerom ponovno 'prikralo' nezvaničnim i javnim susretima i sastancima eko-aktivista s

dušebrižnim prepredenim vlastima i kapitalističkim lešinarima. Svjedočimo kako se ničim ne može prikriti njihova blaziranost: od provincijalnog cinizma koji se dimi iz gradonačelnikova kabineta, samozvanog dvostrukog igrača, preko kantonalnih i federalnih nedotupavih institucija pa do snishodljivijeg, bezočnijeg licemjerja menadžmenta Arcelor Mittala i onog nešto kultiviranijeg europskih organizacija poput Evropske banke za razvoj i obnovu.

Svjedočimo tome još od austrougarskog velikodušno bahatog amaneta željezare Kraljevini Jugoslaviji koja štafetu prljavog napretka i razvoja prepušta onoj socijalističkoj da bi konačno dopala u ruke poslijeratnog tranzicijskog korporacijskog savršeno manipulativnog upravljanja i odlučivanja o životu i sudbini ljudi u lokalnim zajednicama. Zašto savršenog? Zato što je nesnošljivost životnih uvjeta života i rada učinila većini prihvatljivom, navela ucjenama i prijetnjama većinu vođenu stupidnom vlašću da vremenom inervira i konvencionalizira to stanje. I dok je socijalistička vladavina dugoročno trovanje zdravlja građana propagandnom euforičnošću iskupljivala gradnjom 'poklonjenih' javnih dobara, korporacijska nezajažljiva pohlepa to više nije morala, naprosto se o/gradila nedodirljivom nesavjesnošću poslovanja. A nama o razmjerama tog eko-horrora glasno poručuju, svjedoče, prenose, na s/a/vijest daruju hrabri ljudi čiji identitet nedvosmisleno zavrijeđuje pomen: supružnici Šišić, Edita i Nedžad, sa sinom oboljelim od dijabetesa, Alma Alić, Zlatan Alibegović, bračni par Lemeš, Igda i Samir, kao i 'nevidljivi' eko-aktivist/i/kinje Sanja Stević, Majda Ibraković i Dragan Šulović.

To je ono što Herbert Marcuse naziva *represivnom tolerancijom*: „sustavno moroniziranje djece i odraslih...” ili „nemoćna i blagonaklona tolerancija prema interesnim obmanama, stvaranju otpada“, iz čega opet logično proizlazi „sustavno gušenje alternativa i borbe za opstanak“ i gdje se iznova „tolerancija proširuje na načela, okolnosti i načine ponašanja koje ne bi trebalo tolerirati jer sprečavaju, ako ne i uništavaju, mogućnosti za stvaranje života lišenoga straha i bijede“. Znali su ili su to mogli znati gotovo svi 'žrtvovani, zaboravljeni, prezreni i omalovaženi', no samo su se rijetki odvažili suprotstaviti i boriti za civilizacijski dostojne životne uslove, jer su, uz preskupo plaćenu cijenu, prepoznali, iskusili i pronikli da se „tolerancija koja je životni element i zalog slobodnoga društva nikada neće dobiti od aktualnih moći“ kao i da se demokratska prava i slobode, „koje je moguće osvojiti jedino ustrajnim trudom“ i nepopustljivom „neposlušnošću prema normama ponašanja koja toleriraju destruktivnost i ugnjetavanje“.

Te dijametralno suprotne vrste tolerancije poželjne i pogubne po demokratsko društvo ukazuju zorno na još nešto izuzetno važno u pratećem vrijednosnom sistemu djelovanja i ponašanja unutar neke zajednice, na raspon aktivnog i pasivnog građanskog otpora, pobune i borbe što ih s lakoćom iščitavamo ispod neba iznad

Zenice. U tom smislu razaznajemo i shvatamo zašto, kako i koliko je zanemarljivo mentalitetno gora mahalska rahat-lokum tolerancija od nekadašnje jeftino kupljene šutnje kvaziurbane socijalističke naslijeđenog *uzavrelog grada* pedesetih godina prošlog stoljeća kojeg je neorealističkim manirom 'nakumio' Veljko Bulajić 1961. Stoga, neka bude dopušteno primijetiti dokle je eko-osviještenost od tada evoluirala: dešifrirajmo to indikativno po mizernom odzivu i zainteresiranosti Zeničana i Zeničanki po njihovu životnu sredinu na samoj premijeri filma u Zenici preko jedne urbane anegdote. Naime, nekada su na malonogometnim turnirima zeničke ekipe redovno katastrofalno poražavane sve do časa dok se neko nije dosjetio pa u poluvremenima podvukao fudbalere skupa s rezervama i stručnim vodstvom iz *uzavrelog grada* pod auspuhe pomamljenih motora dva tri wartburga. Eto tako nanizane pobjede smiješe se u budućnosti novopečenim, neprilagođenim i nepotkupljivim Zeničanima.

No da sve bude načisto. Taj etno-konfesionalni mentalitet je čak dirljivim šeretskim šarmom opjevan. Dakle, folkloristički meni prvo obavještava,

*Ladies and gentlemen, boys and girls,
in a few seconds we will be landing
in the most beautiful country you have ever seen...*

potom zapovjeda:

*...Sogan-dolma, japrak, baklava i halva
fildžan, džezva, cigara i kahva...*

Uz nešto sitnije preinake, balkanska trpeza, raskošnog „narcizma malih razlika“, ništa ne gubi na kapricioznoj i živopisnoj sklonosti i ukusu drugih životno ugroženih sredina.

Urednik *Zeničkih sveski*